

Baklagil sebze bitkileri – yüksek biyolojik değere sahip gıda

Автор(и): доц. д-р Славка Калъпчиева, ИЗК "Марица" Пловдив

Дата: 11.03.2020 Брой: 3/2020

Fabaceae familyası, kapalı tohumluların üçüncü en büyük familyasıdır. Temsilcileri otsu bitkiler, yarı çalılar, çalılar ve ağaçlar olup yaklaşık 730 cins ve 19.400 türle temsil edilir. Baklagiller dünyanın her yerinde yayılış gösterir ve çeşitli koşullarda gelişirler. Önemli ekonomik değere sahip çok sayıda tarımsal ürün bu familyanın temsilcileri arasındadır.

Bulgaristan'da, *Fabaceae* familyasına ait 38 cinsten yaklaşık 275 tür doğal olarak yayılış göstermektedir. Bunlar arasında tanınmış fasulye, bezelye, soya fasulyesi, yer fıstığı, yonca, nohut, korunga, bakla, fiğ, mercimek bulunur.

Baklagillerin küçük bir kısmı – taze (bahçe) fasulyesi (*Phaseolus vulgaris* (L.) Savi.), bahçe bezelyesi (*Pisum sativum* L.) ve bakla (*Vicia faba* L.) – Bulgaristan'daki ana baklagil sebze ürünlerini oluşturur. Bunlar diyet lifi ve folat ile potasyum gibi diğer sebzelerde de bulunan besin maddeleri için mükemmel kaynaklardır. Aynı zamanda, baklagil sebze ürünleri bitkisel protein, demir ve çinko için mükemmel kaynaklardır, bu da onları proteinli gıdalar grubuna dahil eder.

Baklagil sebze ürünleri, yüksek biyolojik değere sahip temel gıdalar olarak kullanılır. Kolay özümsebilir formda proteinler, karbonhidratlar, vitaminler, mineral tuzlar ve diğer fizyolojik olarak aktif maddeleri sağlarlar. Bir bardak taze fasulye veya 100 gr taze bezelye, önerilen günlük C vitamini alımını karşılar. Esas olarak potasyum tuzları olmak üzere mineral tuzlar, B grubu vitaminleri, lif, proteinler ve diğerleri açısından zengin olan baklagil sebzeler, çeşitli, sağlıklı ve dengeli beslenme için sağlıklı diyet rejimlerine dahil edilmeye son derece uygundur.

Baklagil sebze ürünlerinin kısa bir vejetasyon dönemi vardır, bu da onları sebze münavebelerinde ara ürün olarak çok uygun kılar. *Rhizobium* cinsi bakterilerle simbiyotik ilişkiler yoluyla toprak verimliliğini artırır ve kendi familyaları dışındaki tüm diğer ürünler için iyi ön bitkilerdir. Bahçe bezelyesinden tane yanında dekara 1–2 ton yeşil yem elde edilir ve mekanik olarak hasat edilen taze fasulye, etkisi dekara 3 ton çiftlik gübresi uygulamasına eşdeğer olan çok iyi bir yeşil gübredir.

Bahçe bezelyesi ve taze fasulye üretiminin %95'inden fazlası başlıca sterilize ve dondurulmuş konserve ürünler, bebek ve diyet gıdalarının imalatına yöneliktir. Dünyanın farklı bölgelerinde ve ülkemizde, işlenmemiş formda tüketime uygun ve elle hasada uygun çok çeşitli taze fasulye, bahçe bezelyesi ve bakla çeşitleri ve yerel formları kullanılmaktadır. "Mange-tout" bezelyesi (*mange-tout* peas) ve tatlı, yumuşak "sugar snap" bezelyesi (*sugar snap* peas) tüketicilerimiz tarafından çok az bilinmekte ve sadece amatör bahçıvanlar tarafından yetiştirilmektedir. Batı Avrupa ülkelerinde ve ABD'de daha geniş alanlarda yetiştirilmekte ve önemli ilgi görmektedirler.

İşlenmemiş formda tüketime yönelik fasulye çeşitleri, lifsiz çeşitler ve bakla gelişiminin ileri bir aşamasında lif oluşturan "filet" tipi olarak ayrılır; tercih, tipik fasulye aromasına sahip, düz, geniş, kolay pişen baklalara sahip çeşitlerden yanadır. Ülkemizde bakla hem yeşil baklaları hem de olgun tohumları ile başlıca insan tüketimi için kullanılır. Bakla tohumları kuru, taze, dondurulmuş veya konserve olarak tüketilir.

Taze fasulye, geniş doğallaşma yeteneği nedeniyle dünyanın birçok yerinde yetiştirilmektedir. Dünyada en büyük taze fasulye üretimine sahip ülkeler arasında Çin, Hindistan, Türkiye ve Mısır bulunmaktadır. Avrupa'da en yaygın olarak Fransa, Belçika, İspanya, Hollanda, İtalya ve Yunanistan'da yetiştirilir.

Bahçe bezelyesi dünya çapında 87'den fazla ülkede yetiştirilmekte olup, dünya üretiminin yarısı Kanada, Çin, Hindistan ve Rusya'da yoğunlaşmıştır. Son yıllarda Avrupa Birliği'ndeki bezelye ekim alanları 800.000 hektarı aşmıştır. Fransa en büyük üreticilerden biridir (AB üretiminin %60'ı), onu Almanya ve İngiltere izlemektedir.

Bakla, fasulye, bezelye ve nohuttan sonra dünyadaki dördüncü en önemli baklagil ürünüdür. Yaklaşık 50 ülkede yetiştirilir ve toplam üretim 4,4 milyon tonu aşmaktadır. En büyük üretici Çin'dir, onu Etiyopya, Mısır, Batı Almanya, İtalya, Fas ve Fransa izler.

Bulgaristan'da, Tarım, Gıda ve Orman Bakanlığı verilerine göre, 2018 yılında hasat edilen açık alanlar bahçe (taze) bezelyesi için 479 hektar ve bahçe (taze) fasulyesi için 188 hektar veya toplamda 667 hektar olmuştur. Açık alanlardan elde edilen ortalama verimler bezelye için 3.564 kg/ha ve fasulye için 9.367 kg/ha'dır. Açık alanlardan üretim sırasıyla 1.707 ve 1.761 tondur ve ayrıca 5 ton sera taze fasulye üretimi vardır, yani toplam 3.473 tondur. *Bakla, ülke genelinde küçük alanlarda, başlıca ev bahçelerinde yetiştirilir ve pazarda taze fasulye görünmeden önce, erken ilkbaharda taze sebze ihtiyacını karşılamaya hizmet eder.*

Son yıllarda bu sebze ürünlerinin ekim alanlarındaki artış şunların sonucudur: protein bitkileri için bağlı destek şemasının uygulamaya konması; bezelye üretiminin diğer sebze ve meyve türlerinden önce işleme için erken teslimi; taze fasulyenin ara ürün ve ikinci ürün olarak kullanılması; kurulu işleme kapasiteleri; baklagil ürünlerinin tamamen mekanize yetiştirilmesi ve hasadı için geliştirilen teknolojiler; bu konuda birikmiş deneyim ve yurt içi ve yurt dışı pazarlardaki artan talep.

Bulgaristan'da baklagil sebze ürünleriyle ilgili hedefli araştırma ve ıslah faaliyetleri, Plovdiv'deki Maritsa Sebze Bitkileri Araştırma Enstitüsü'nde yürütülmektedir. Islah çalışmalarının temel amacı, değerli ekonomik özelliklere sahip gen kaynaklarının toplanması, tanımlanması, incelenmesi ve muhafazası ile klasik ıslah ve modern yöntemler aracılığıyla, ülkemizdeki sıcaklık ve fotoperiyodun spesifik kombinasyonuna daha fazla adaptasyon kapasitesine sahip, ülke için ekonomik öneme sahip hastalık ve zararlılara dayanıklı, yüksek verim potansiyeline, yüksek kaliteye ve mekanize hasada uygunluğa sahip, işleme endüstrisinin farklı dallarına yönelik yeni çeşitlerin yaratılmasıdır.

Maritsa SVAI'de geliştirilen bahçe bezelyesi çeşitleri, buruşuk tohum tipindedir ve yüksek şeker içeriği (yaklaşık %5), yavaş karbonhidrat metabolizması dinamiği, tanelerin eşit olgunlaşması ve mekanize hasada uygunluk gereksinimlerini en iyi şekilde karşılar. Farklı vejetasyon dönemi uzunluklarına sahiptirler: erkenci – Musala, Pulpudeva, Iskar (55–58 gün); orta-erkenci (60–70 gün) – Hemus, Concord, Hebar, Marsi, Puldin; ve geççi – Plovdivska Perla, Uspeh 72, Vyatovo, Mira (72 günden fazla).

Geliştirilen fasulye çeşitleri, mekanize hasat gereksinimlerini (Plovdiv) yüksek bakla kalitesi (Zarya), hale yanıklığına dayanıklılık/tolerans (Oreol, Perun, Fiesta, Veritsa), bakteriyel yanıklık, antraknoz, virüsler ve fasulye tohum böceğine (Tangra, Pagane, Evros) dayanıklılık ile birleştirmektedir.

Bakla sadece yerel formlarla temsil edilmektedir. Bunlarla ilgili araştırma çalışmaları, bu tür formların toplanması, incelenmesi ve korunması ile ilgilidir. İlgi çekenler sadece, ıslah programları için kaynak materyal olarak hizmet edebilecek veya ulusal çeşit listesine dahil edilebilecek spesifik özelliklere sahip çeşitler ve ıslah hatlarıdır.

Bu ürünler için, iklime ve bölgesel ve küresel düzeyde meydana gelen değişikliklere uyarlanmış alternatif çözümler arayışı, hem ulusal düzeydeki hem de her bir çiftlik, birlik ve tarım üreticisi için özel olarak politikanın desteklenmesi amacıyla, Plovdiv'deki Maritsa SVAI'nin baklagil ıslah programlarında temel bir görev olmaya devam etmektedir.